

פרשת תולדות
תשפ"ד

גיליון 188

א לעבטיגער שבת

הארט השבת

אמרים פנינים וסיפורים על פרשת השבוע

מאת הרב יהודה צבי שפירא רב המוסדות

להרבות בתפלה - גם אם לא רואים את הישועה

פניני פרשה

"ויתרוצו הבנים בקרבה, ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרוש את ה'?" (כ"ה, כ"ב)

אפשר לומר: שכנגד מלחמת היצר הכתוב מדבר, וזהו: "ויתרוצו הבנים בקרבה", ובהמשך: "ותאמר אם כן למה זה אנכי", ע"פ דבריהם (אבות ב' י"א): שהיצר הרע מוציא את האדם מהעולם, וכן: יצר הרע מסיתו לאדם בעולם הזה ומשטין עליו לעולם הבא (סוכה נ"ב). שנחסר לו לאדם עצם האני ה-אנכי - ע"י התגברותו של היצר הרע עליו.

וכן אפ"ל מרומז בכך: ה'אנכי' - של עשרת הדברות, שבזה עיקר המלחמה, שכלול בהם כל התורה כמובא.

ודרך ההתגברות הוא: ב"ותלך לדרוש את ה'", ע"פ מאמרם (קידושין ל'): "אם פגע בך מנוול זה משכהו לביהמ"ד". "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין".

"והנה תומם בבטנה" (כ"ה כ"ד)

"והנה תומם", בגימטריא "יעקב וגם עשו" (עם התיבות והאותיות). רמז ל"תאומים", שהם היו יעקב ועשו.

"ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם" (כ"ו, כ"ו)

ב' פעמים מנתה התורה שנותיו של יצחק בימי חייו, פעם בעת נישואיו: "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה" ופעם בעת לידת בנו: ואפ"ל ע"פ דברי חז"ל: שעד שלא נשא אדם אשה אינו נקרא האדם השלם ואין נחשבים שנותיו. וכן עד שלא קיים מצות פרו ורבו אינו נקרא חי, כדברי חז"ל בחזקיהו המלך, "כי מת אתה ולא תחיה" מכיוון דלא נשא אשה ולא הוליד בנים, וכן ב'בבא בתרא' (קט"ז): מפני מה בודד נאמר בו שכיבה, וביואב נאמר בו מיתה, דוד הניח בן נאמרה בו שכיבה. יואב שלא הניח בן נאמרה בו מיתה. ולכן דווקא בקיומו ב' מצוות אלו נמנו שנותיו של יצחק. כי הם מצוותיו - שדרכם שנותיו נחשבים לימי חייו.

"הלעיטני נא מן האדום האדום הזה כי עיף אנכי" (כ"ה ל')

לכאורה היה צריך לומר "הלעיטני נא מן האדום האדום הזה כי רעב אנכי".

אולם יש לומר על פי דברי חז"ל: אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, וכן ב'ליקוטי מוהר"ן' (ה' ח"ב) שהדעת היא מחיצה הפרוסה מפני התאוות. ועייפות - תוצאתו שינה-אבידת הדעת כמובא (ליק"מ ק"ז). וזהו "עיף אנכי" שהתגברות תאוותו של עשו הייתה ע"י הסתלקות הדעת. גם עייפות מראה על חולשה היפך כבישת היצר - איזהו גבור הכובש את יצרו.

התערערו מחזקם. ומשום כך; הודיע המלך הפיקח לבני מדינתו, כי כעת הגיע זמנם של החלשים להילחם. ואכן נרתמו למערכה ילדים וגם זקנים, והנה קרה הבלתי יאומן, חומת העיר קרסה, והמלך עם פמלייתו - כבשו את העיר בצהלה.

כך נשא רבינו את משלו, שלכאורה; כיצד יבא משיח בדורנו, דור חלוש וירוד. אם הגאולה לא באה בדורות של הצדיקים הגדולים, היאך אנו נזכה לכך?

אולם זאת עלינו לדעת-שצדיקי הדורות כבר החלישו את החומות הגבוהות, הם עשו כבר רוב המלאכה במלחמתם עם הס"א וחיילותיו, ולנו החלושים - רק נשאר לנו, להתחזק בכוחותינו אנו, לתלות עינינו בתפילה ובתחנונים, ונשלם את המלאכה בגאולה השלימה.

וממשל זה, נלמד גם אנו בפרטיות במעשינו; שכבר רבינו רבות בתפילה ובתחנונים לפני קוננו על פדות נפשנו, רבים הם החומות שהצלחנו להפיל ולהכניע. וכעת; לקראת הסיום האם נרפה? האם נעזוב? נתחזק בעוד מעט תפילה, עוד תחינה נשפוך לפני קוננו, ובעזרת השם את סיום המלחמה בכוחה נזכה לנצח.

זאת וגם עוד עלינו לדעת ולהאמין, שבכל תפילה ובקשה ניצחנו, התקדמנו רבות, וגם אם לא רואים הישועה השלימה-אך הרווחנו וכבשנו רבות בכוחה. וכדברי רבנו שלפעמים רואים מה שעשו ופעלו רק לעתיד.

לא לדחוק את השעה

ועל כוח התפילה - על אף שלא תמיד רואים את הישועה, נלמד מדבריו המעודדים של מוהר"ן (ליקוטי הלכות נזיקין ה טו): "כי באמת אין לך אדם שאין לו שעה. אך הרבה אובדים שעה שלהם שהיו יכולים להצליח בה בגשמיים ורוחניות, ע"י חכמתם של הבל, ע"י שדוחקים את השעה כמו שארז"ל: כל הדוחק את השעה - שעה דוחקת לו... אבל ההולך בתמימות באמת ומאמין באמת כי בוודאי צדיק וישר ה'. ומה שסובל ייסורים ודחקות הפרנסה ח"ו וכיוצא - הכל לטובה, כי עדיין לא הגיע השעה טובה שלו, ומקיים: טוב ויחיל ודומם לתשועת ה'. כי לפעמים אין הש"ת נותן לו צרכי ישועתו תיכף עד שירבה בתפילה על זה. כי הש"ת מתאוה לתפילתן של ישראל. וגם בתפלה אסור לדחוק את השעה כמבואר במ"א (ליק"ה גזילה הלכה ה'), ולפעמים מטעם אחר. ע"כ צריך לילך בתמימות ולהאמין ביושר משפטיו, ולהרבות בתפילה תמיד על כל דבר ואז בוודאי השעה עומדת לו כי בוודאי יגיע השעה של ישועתו. כי אין לך אדם שאין לו שעה".

שירת הפרשה

נְרַבָּה לְעֵתָר בְּתַפְלוֹת וְתַחֲנוּנִים
זֹאת נִלְמַד מִדְּרָכֵי אֲבוֹתֵינוּ וְאִמּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים.

אֵין לָךְ תַּפְּלָה לְמִטָּה שְׂאִין עוֹשֶׂה פְּרִי לְמַעֲלָה
בְּדַרְבֵּי הַבַּעַל שֶׁם טוֹב נְאֻמָּה זֹאת הָאֻמָּה.

גַּם אִם נִדְמָה שְׂמֻלְמַעֲלָה מִסְתַּרִּים פְּנִים
נִדַּע בְּנֶאֱמָנָה שֶׁכָּל תַּפְּלָה בּוֹקֶצֶת רְקִיעִים.

אֵין לָךְ אֲדָם שְׂאִין לוֹ שְׁעָה
וְעֵלֵינוּ לְהַרְבוֹת בְּתַפְּלָה שְׂמָא פְּעֵת זְמַן הַיְשׁוּעָה.

השבוע אנו קוראים בפרשה את הפסוק: "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו". ופירש רש"י: "ויעתר - הרבה והפציר בתפילה". שיצחק הרבה להתפלל לפני בוראו, עד שנענה משמים. וכבר לימדונו חכמינו על העקשנות בתפילה, להתפלל שוב ושוב ולא להתייאש מכוחה, ובדבריהם (ברכות לב:): "אמר רבי חמא בר חנינא, אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, שנאמר (תהלים כז): קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'".

לא פעם נופל על האדם רפיון וחלישות הדעת מכן שהתפלל כה רבות, ועדיין לא נושע - הוא אינו רואה את הישועה. הרי לא בכדי אמרו לנו חכמינו - על תפילה שהיא אחד מהדברים שצריכים חיזוק, וכפרש"י - 'שיתחזק האדם בהן תמיד בכל כוחו'.

בשרשי הדברים של חיזוק בתפילה וגדול כוחה, נלמד מדבריו היסודיים של 'הבעל שם טוב' (דרך חסידים תפילה): "אין לך תפילה למטה שאין עושה פרי למעלה, וצריך לבטוח בה' ולחזור ולבטוח ולהתפלל עד שתדך התשועה למטה. כי מה שהתשועה מתעכבת לפעמים, ואינה יורדת למטה מיד בתפילה ראשונה, לפעמים הוא מחמת ריבוי הדינים והקטרוגים שלמעלה - בכל עת ירדת השפע והתשועה מעולם לעולם, מתעכבת התשועה בכל עולם ועולם, עד שיחזור ויתפלל וימתקו הדינים והקטרוגים ותבא התשועה למטה. ולפעמים מתעכבת התשועה עבור שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, ומכל מקום עושה פעולתה למעלה בכל פעם בעולמות העליונים לתקן גגם הקלקול שמשם באו אלו הדינים למטה".

לא להיות טיפש ולא ליפול מדעתו

דברי עידוד וטללי חיזוק, על הקמנה בתפילה, אנו שואבים מדברי רבינו ב'ליקוטי מוהר"ן' (תורה ב' בליק"ע המשולש): ואם האדם מרבה בתפילה ובהתבודדות ימים ושנים הרבה... ונדמה לו שהשם יתברך כמסתיר פנים ממנו חס ושלום, אל יטעה ח"ו שהשם יתברך אינו שומע תפילותיו ושיחותיו כלל, רק יאמין באמונה שלימה שהשם יתברך שומע ומאזין ומקשיב כל דיבור ודיבור של תפילה ותחינה ושיחה, ואין שום דיבור נאבד חס ושלום. רק כל דיבור ודיבור עושה רושם למעלה מעט מעט, ומעורר רחמי יתברך בכל פעם, אך עדיין לא נגמר בנין הקדשה, שהוא צריך לנכנס בו. וברבות הימים והשנים אם לא יהיה טיפש ולא ייפול בדעתו בשום אופן בעולם, ויתגבר ויתחזק ויתאמץ בתפילה יותר ויותר, אזי על ידי ריבוי התפילות יכמרו רחמי יתברך, עד שהשם יתברך ינה אליו ויאיר לו פניו וימלא חפצו ורצונו.

החלשים שהצליחו להפיל את החומה

הייתה זו עיר גדולה ומבוצרת, מוקפת בחומה איתנה, אשר רבים ניסו להפילה בכוחם ובחילם הרב - אך ללא הצלחה. פעם אחת פעם נחלו החיילות הרבים - אכזבה ומפלה. על אף כוחם הרב ושלטונם, לא הצליחו את החומה להפיל. היו הם אנשי העיר שהיו מוקפים בחומה שנלחמו כאריות, ולא נתנו לאויב להכניעם. בשמעו זאת המלך הרם - גמר אומר לכבוש את העיר על חומתה בכל מחיר. מאמירה לעשייה - החלו אנשי חילו - להמטיר על החומה אש וגופרית, חוררו את החומה, אך לא הצליחו להפילה.

אולם על אף שבמשימתו הארוכה לא הצליחו - אך מלחמתם עשתה שמות, ויסודות החומה המוצקה

הַמְשִׁיךְ פְּנִינֵי פְּרָשָׁה

סיפורים מאירים

סיפורי פרשה במשנת רביה"ק מוהר"ן מברסלב ותלמידיו ז"צ

"ויעקב איש תם" (בראשית כז לו)

תום דרכו של רבי אפרים ל

היה זה האי חסידא רבא, רבי אפרים צבי קרקובסקי מפשדוב, המכונה רבי אפרים ל, מגדולי וגאוני אנשי שלומנו שבארץ ישראל לאחר עלייתו מפולין, וכבר העידו עליו שהוא היה התגלמות של חסיד ברסלב במלוא מובן המילה כפי שרבינו הקדוש רצה, במידת התמימות והפשיטות, במעלת השמחה, בלימוד תורה בהתמדה, ובתפילה במסירות הגוף והנפש והכל בענווה יתירה. דמות מסתורית ורבת אנפין גדולה דורו וביניהם הגאון רבי מאיר שפירא, וה"בית ישראל" מגור העידו ושבחו את צדקותו וגאונותו הרמה.

והיה זה לאחר שעלה רבי אפרים ל מהגולה לירושלים, התפרסם שמו לתהילה בין החסידים שהתגוררו בארץ הקודש.

כאשר ראו כמה מאנשי שלומנו בירושלים, שאין לו לרבי אפרים ל מקור לפרנסתו, השתדלו למצוא לו איזה עזר בפרנסה; עד שגילו שקיימת עמותה המשתייכת לרבינו פליטי רוסיה, שנותנים תמיכה חודשית לרבינו מכל הארצות, שאין להם מעמד פרנסה. והלכו לרבי אפרים ל שייגש למשרדים שלהם בעבור פרנסה.

רבי אפרים ל שמע לעצתם והלך למשרדי העמותה, כשהחסיד רבי דוד שכטר נלווה אלו. כשנכנסו למשרד שאלו אותו: "כבודו היה רב בחוץ לארץ?" רבי אפרים ל השיב מיד: "לא, לא הייתי", והם דחו את בקשתו ולא אשרו אותה. כאשר יצאו מהמשרד שאל אותו רבי דוד: "מדוע אמרתם שלא הייתם רב? הלא הייתם הרבה שנים מורה הוראה בעיר פשדוב, וגם מורה הוראה בשם רב יכונה?!" ענה לו רבי אפרים ל בגודל ענוותנותו: "וכי בשביל כסף מותר לשקר? הם שאלו אותי אם הייתי רב, הכוונה בעיקר לאב"ד, ואני לא הייתי אב"ד".

אולם עיני ה' אל צדיקים, במשך זמן קצר נודע לעמותה זו, על גדולתו הרבה של רבי אפרים ל ושלחו לו תמיכה חודשית בלי שיצטרך לשנות דעתו.

"ימי אבל" (בראשית כז מא)

הלווייתו של ר' הערשקע סמאלער

בעיירת קיבליטש שבאוקראינה התגורר יהודי בשם ר' הערשקע סמאלער, שהיה עני ואביון עד להחרוץ, וכל עסקו היה בזפת, שמשום כך נוסף לו הכינוי לשמו (סמאלע - זפת), גם קורת גג ראויה לא היתה לראשו, והפרוץ מרובה היה על העומד בביתו.

בחורף, בתקופת השלגים, הייתה דירתו החשוכה והמיושנת מתמלאת פתיתי שלג שחדרו פנימה מכל עבר, כאשר שכבת כפור מכסה את הקירות מן המים הקופאים.

למאור ביתו השתמש בקערית נפט שיותר ממה שהאירה - הדיפה ריח רע.

לאזור למתניו (גארטל) שימשה אגודת תבן שחוקה, וכך כשהוא אזור באותו "גארטל" היה מגיע לראש השנה לאומן.

מסובל היה ר' הערשקע בייסורי חולי, וגם לא זכה לבנים. אולם כל אלו לא העיבו על שמחתו התמידית, באשר היה איש ירא וחרד, ודבוק בבוראו כל ימיו - והוא נמנה מבין תלמידיו של החסיד הנודע רבי פנחס מקבליטש. אך הבריות לא ידעו בו ולא הכירו אותו כלל.

פעם אחת באחד הלילות קרא החסיד שבין מעלותיו הרבות היה משמח לבב אנוש רבי אהרן קיבליטשער לחתנו הרב החסיד רבי לוי יצחק בנדד, ואמר לו: "צא נא החוצה וראה, כי כל העיירה כבר לוטה בחשיכה ורק מביתו של ר' הערשקע בוקע האור, אותו אור קלוש של הפתילייה המפויחת, אשר לנוגה - נגדה עובד הוא את בוראו באמירת חצות ועסק התורה, וכל בני העיירה לא מעלים על דעתם ולו מעט מעוצם עבודתו המופלאה של ר' הערשקע הזפתן".

גם כשנסתלק ר' הערשקע לבית עולמו, לא השתתפו בהלווייתו יותר מכמה אנשים בודדים. צנוע היה ר' הערשקע בחייו וצנוע היה בימי אבלו, בעת פטירתו.

רבי אהרן קיבליטשער, שהוא חתנו רבי לוי יצחק היו מהיחידים שחלקו לר' הערשקע את כבודו האחרון - ולכן אף בשעת ההלוויה באזני חתנו בדיבור שהיה אור לנתיתו, ולימוד עמוק באורח חייו, עליו היה חוזר פעמים רבות:

"אמנם כאן ליוו את הערשקע אנשים ספורים בלבד, אולם שם בעולמות העליונים, נכונה לו קבלת פנים גדולה ומפוארת ביותר... אשרי חלקו של מי שהבריות אינם יודעים ואינם שחים ממנו כלל..."

וכשהיה רבי לוי יצחק מספר את המעשה המופלאה של חיי ר' הערשקע, היה מסיים ואומר: "ידוע תדעו כי כזה היה גם חותני רבי אהרן קיבליטשער שהבריות לא הכירוהו ולא השיגו אפס מאצתו, ולכן אף לא היה שמו וזכרו בפה. הוא חי את חייו בצנעה קשור בבוראו ועושה רצונו כאחד מן החסידים הגדולים שבדורו, בעוד שבחוץ כמעט ולא ידעו ממנו מאומה".

ישראל בני מלכים הם!

מן תפארת ה' ישיב הקדושים

ילדים קדושים! כָּד אָנוּ לומדים במשניות שבת (פרק ד' ד'): "רבי שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם". פָּלְנוּ וקראים בני מלכים. וגם זאת כתוב בתורה (שמות יט): "ואתם תהיו לי ממלכת קהנים וגוי קדוש". כי עם ישראל הם אמה של מלכים.

בן מלך, כל התנהגותו הוא התנהגות אצילית, התנהגות של כבוד, של דרך ארץ. התנהגותו של בן מלך אינה דומה להתנהגותם של אפרים פפריים פשוטים, שאינם גָּדלוּ על מדת ה"דרך ארץ" של הבני מלכים.

בן מלך אינו נוהג בפזיזות ובמהירות, שפָּכר מובא על כך בספרים הקדושים - שהרבה מלשלות באים מהפזיזות והמהירות, הם חושבים לפני שמבצעים דברים, יש להם "ישוב הדעת" והתבוננות על מעשיהם ודרכיהם. פְּשׁוּרֵיהֶם. אֲנָשִׁים מתפלאים מעצם הפזיזות, הם מקרינים התנהגות של דרך ארץ ויגאון כבוד.

וכֵּן אָמַר רבנו: "מלכים וקיסרים יכולים לשלח אלי את בניהם כדי ללמד דרך ארץ". ובלקוטי הלכות (ברכות השחר ג' ו) כותב רבי נתן: "צריך האדם לדע ולהאמין שגַּפְּשׁוּ כָּל אֶחָד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבוּהַ ויקרה מה מאד מאד, וכלם הם בחינת בני מלכים ויכולים לזכות למדרגות גְּבוּהוֹת וקדושות מאד כמו כל הצדיקים והקשרים". להיות בן מלך זו זכות מיוחדת, אך זה גם מחייב אותנו, העקר בל נשכח שאנו בני מלכים.

ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים ויאכל וישת ויקם ויבא את הבכורה (כ"ה ל"ד) זהו דרכו של היצר, מתמלא אדם בתאוותיו, ולאחר מכן מפסיד את שכלו ודעתו: "וישמן ישורון ויבעט", וכדרשת חז"ל על הפסוק: "ודי זהב", בשביל רוב זהב שהיה להם שנאמר: "וכסף הרביתי להם וזהב עבדו לבעל". וכדבריהם (כתובות קד. ע"י"ש בתוספת) שעד שיתפלל אדם שיכנס בו דברי תורה, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך מעיו. וב'ליקוטי מוהר"ן' (י"ז) שכשאוכל כזולל וסובא מתגבר הכסילות על השכל, וע"י אכילה בכשרות נכנע הכסילות ונתרומם השכל. וזה שרואים כאן שע"י האכילה בהלעטה: "ויבא עשו את הבכורה" המרמז על החכמה והשכל - "ראשית חכמה..."

עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמתי מצוותי חוקתי ותורתי (כו ה) בדבריהם (יומא כח:): "קיים אברהם אבינו כל התורה כולה אפילו דקדוקי סופרים", וברש"י על 'משמתי מצוותי חוקתי ותורתי', מרומז בכאן כלליות התורה שקיים, יעו"י"ש. ואפ"ל דסופי תיבות של 'משמתי מצוותי חוקתי ותורתי' הם ארבעה יוד"ן. י"ד רומז לחכמה, וארבעה פעמים הם כנגד ארבעה פעמים שמשא לימד את התורה (עירובין נד:). וב'מדרש רבה' (שמות מ') שאף הקב"ה בעצמו למד ארבעה פעמים את התורה עד שנתנה לישראל, ע"ד הפסוק: 'אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה'. וזהו ארבעה יוד"ן - רמז לחכמת התורה באברהם אבינו.

כן אפ"ל שארבעה יוד"ן הם גימטריא 'ארבעים' רמז על ארבעים יום שניתנה התורה.

"ויגש יעקב אל יצחק אביו וימשהו ויאמר הקול קול יעקב" (כ"ז, כ"ב) הנה ידוע שכל השפעות מושפעים לפי כליו ומעשה האדם - בדרך שאדם מודד מודדים לו, ולכן המשיך יעקב על עצמו הקול - קול תפילה בטרם שקיבל ברכת אביו.

ואפ"ל שזה מרומז גם בהמשך "ויגש יעקב" אין גישה אלא תפילה כדברי המדרש על הפסוק: 'ויגש אליו יהודה' שהכוונה גם לתפילה, ובדברי הזוהר עה"פ ויגש אליו יהודה "דא תקרובתא מלכא במלכא", ענין תפילה שהוא התקרבות ודביקות להש"ת. ולכן אפשר להוסיף רמז על תפילתנו ג' פעמים ביום - בשלוש התפילות כנגד שלוש פעמים "ויגש" המובא כאן: "ויגש יעקב אל יצחק אביו", "ויגש לו ויאכל", "ויגש וישק לו וירח את ריח בגדי".

ובהמשך הפסוק: "ויברכתו ויאמר לו ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'" ובמדרש רבה על פסוק זה: (ב"ר פס"ה) ריח בני הוא ריח קרבנות, ותפילות במקום תמידים, שעיקר זכות הברכה היתה ע"י התפילה.

"ועתה שמע בקולי וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה" (כ"ז מ"ג) לכאורה תיבת "לך" מיותרת, אולם אפ"ל, שיחד עם כך שהצטווה לברוח ללבן, יזכור את ה"לך" ה"אני", הנקודה הפנימית של האדם, נשמתו הקדושה, "כי עיקר עצמיות האדם מה שנקרא אצל האדם אני הוא הנשמה" וכמובא ב'ליקוטי מוהר"ן' (תורה כ"ב).

ונלמד התחזקות למעשה מכך גם מהמובא ב"תפארת שלמה" עה"פ "איש איש למטה", שכל אחד מישראל יש לו חשיבות מיוחדת, שהרי ראש לבית אבותם הוא - בהיותם מבני אברהם יצחק ויעקב אבותינו הקדושים. לזכור תמיד את ה"אני" פנימיות הנשמה בכל מקום וזמן.

זוית ראיה <<

טוב להאדם להרגיל את עצמו שיוכל להחיות את עצמו עם איזה ניגון. כי ניגון הוא דבר גדול וגבוה מאוד מאוד...

ואפילו מי שאינו יכול לנגן, אף על פי כן בביתו ובינו לבין עצמו יוכל להחיות את עצמו באיזה ניגון כפי שיוכל לזמר אותו, כי מעלת הניגון אין לשער. (סיחות הר"ן)